Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 53

oktober 2020

1. Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau wordt op basis van DTN 53 vastgesteld op niveau 3. Een terroristische aanslag in Nederland is voorstelbaar. Er zijn op dit moment in Nederland personen die radicaliseren of sterk geradicaliseerd zijn en een dreiging (kunnen) vormen. Momenteel zijn er geen aanwijzingen dat personen in Nederland een aanslag voorbereiden. Wel is het voorstelbaar dat een eenling overgaat tot het plegen van een aanslag. De afgelopen jaren zijn aanslagen in Europa veelal door eenlingen gepleegd, bij wie extremistisch gedachtegoed gepaard kan gaan met psychosociale of psychiatrische problemen. Het dreigingsniveau is gebaseerd op onderstaande elementen.

Nederlandse jihadistische beweging

De directe geweldsdreiging die van de Nederlandse jihadistische beweging uitgaat, lijkt dit jaar enigszins afgenomen. De beweging is zowel sociaal als ideologisch gefragmenteerd en ontbeert charismatisch leiderschap, hiërarchie of een sterke structuur. De beweging voelt de druk van repressieve overheidsmaatregelen, hetgeen heeft geleid tot afgenomen motivatie om activiteiten te organiseren. Onder sommige Nederlandse jihadisten leeft nog altijd de intentie om in Nederland een aanslag te plegen, maar ze handelen daar momenteel niet naar. Waakzaamheid voor enkelingen uit de beweging blijft echter geboden. Op termijn kan de dreiging ook weer toenemen door bijvoorbeeld het vrijkomen van personen van een Terroristenafdeling (TA), terugkeerders of externe ontwikkelingen in binnen- en buitenland. De komende jaren zijn bepalend voor de jihadistische beweging: indien ze verder desintegreert kan dat leiden tot krimp en een minder ontvankelijke omgeving voor potentieel gevaarlijke jihadisten die uit gevangenschap terugkeren in de samenleving. Aanhoudende overheidsdruk kan dit proces bevorderen.

Aanslagen

Kleinschalige aanslagen en arrestaties in Europa tonen dat de jihadistische dreiging niet verdwenen is, maar de situatie is onvergelijkbaar met de periode 2014-2017, toen veel meer aanslagen plaatsvonden die bovendien soms grootschalig en

complex waren. Het is opvallend dat ondanks het feit dat in de eerste helft van 2020 meer aanslagen plaatsvonden dan in heel 2019, het aantal dodelijke slachtoffers de helft lager is. Het huidige type aanslagen lijkt doorgaans provisorisch van aard te zijn. Het is aannemelijk dat dergelijke kleinschalige aanslagen, met beperkte impact, blijven plaatsvinden in Europa en Nederland.

Mondiaal jihadisme

In Syrië en Irak vertoont ISIS vergeleken met het vorige jaar verhoogde activiteit, hoewel de slagkracht van de groepering geenszins in de buurt komt van de hoogtijdagen van 'het kalifaat'. De 'verre provincies' van ISIS blijven zich ook profileren. Zowel ISIS als al Qa'ida spelen vaak in op lokale en regionale omstandigheden, wat gepaard kan gaan met een strijd om invloed en gewelddadige conflicten tussen beide groeperingen. Zo richten de met al Qa'ida geaffilieerde jihadisten van JNIM in de Sahel zich grotendeels op de directe eigen, lokale belangen. Op termijn zouden de groeperingen nieuwe uitstraling kunnen hebben richting het Westen in de vorm van aanslagen of aantrekkingskracht, maar hier is momenteel geen sprake van.

Rechts-extremisme

De mogelijkheid dat een extreemrechts georiënteerde eenling in Nederland copycat gedrag vertoont naar aanleiding van een aanslag zoals in Christchurch (maart 2019), is voorstelbaar. Het Nederlandse extreemrechtse landschap is doorgaans niet-gewelddadig, marginaal, gefragmenteerd en ontbeert aansprekende leiders. Online is wel rechts-extremistische activiteit. Bovendien zijn er personen die vanuit rechts-extremistische, maar ook vanuit identitaire- en anti-overheidshoek, soms (online) dreigen met geweld. Dit is nog nergens concreet geworden.

2. Terroristische dreiging in en tegen Nederland

De belangrijkste terroristische dreiging blijft uitgaan van jihadisten. De Nederlandse jihadistische beweging is echter zowel sociaal als ideologisch gefragmenteerd, ontbeert krachtige leiders en aanjagers en blijft de negatieve gevolgen van overheidsdruk ondervinden. Enkele aanhangers ontplooien jihadistische activiteiten als het vervaardigen en verspreiden van propaganda en het inzamelen van geld voor jihadisten in het buitenland. Aanslagvoorbereiding is vrij uitzonderlijk. In 2018 en 2019 zijn weliswaar meerdere Nederlandse jihadisten gearresteerd op verdenking van het voorbereiden van een aanslag en pleegden eenlingen terroristische aanslagen op Amsterdam CS (augustus 2018, de dader had geen band met Nederland) en in Utrecht (maart 2019), maar in 2020 zijn geen aanslagvoorbereidingen door jihadisten in Nederland vastgesteld. De directe geweldsdreiging die van de Nederlandse jihadistische beweging uitgaat, lijkt in 2020 enigszins afgenomen. Deze ontwikkeling is overigens al langere tijd gaande en heeft zich reeds voor de maatregelen tegen COVID-19 ingezet.

Het dreigingsbeeld is echter veranderlijk en op termijn kan de dreiging weer toenemen. Onder sommige Nederlandse jihadisten bestaat immers nog steeds de intentie een aanslag in Nederland te plegen. Toen in de jaren 2014-2017 aanslagen werden gepleegd in Europa, werden deze geregeld toegejuicht door Nederlandse jihadisten. Daarnaast kan een dreiging uitgaan van terugkeerders met veel ervaring, kennis, capaciteiten en mogelijk motivatie tot geweldpleging in Nederland. Er zijn nog ruim honderd Nederlandse uitreizigers in Syrië en Irak die mogelijk terugkeren en een dreiging kunnen vormen. Ook bevinden zich nog tientallen jihadisten in gevangenschap in de TA. Hoewel recidive (het opnieuw begaan van een strafbare terroristische activiteit na een eerdere veroordeling voor terrorisme) in westerse landen weinig voorkomt, kan hier een dreiging van uitgaan. Detentie kan overigens eveneens leiden tot bezinning.

Daarnaast is er de factor van onvoorspelbaarheid: het is niet altijd te voorzien dat een jihadist naar het ultieme middel van

geweld grijpt, vooral als hij alleen handelt. De meeste bijdragen aan de jihadistische strijd zijn op zichzelf niet gewelddadig, maar soms blijken enkele jihadisten tot geweld over te (willen) gaan. Het is echter niet goed voorspelbaar of, en zo ja wie, en wanneer iemand de stap naar geweld zet. Tot slot blijven zorgen bestaan over eenlingen bij wie zich een combinatie van extremistisch gedachtegoed en psychische problemen voordoet.

Nederlandse jihadistische beweging

De jihadistische beweging in Nederland bestaat in totaal uit ruim vijfhonderd personen die het jihadi-salafistisch gedachtegoed aanhangen. De meesten zijn lid van los georganiseerde, sociale netwerken, maar er zijn ook jihadisten zonder sociale connecties met andere jihadisten. De beweging voelt de druk van repressieve overheidsmaatregelen, hetgeen heeft geleid tot afgenomen motivatie om jihadistische initiatieven te nemen en activiteiten te organiseren. Ook gegroeid veiligheidsbewustzijn speelt hierbij een rol. Verder zijn belangrijke aanjagers in de beweging in de afgelopen jaren weggevallen door uitreis, detentie en demotivatie. Daarnaast blijft het interne conflict over de toepassing van *takfir* (verkettering) een rol spelen. Het conflict zorgt voor ideologische en sociale afstand tussen groepen jihadisten. De komende jaren zijn bepalend voor de jihadistische beweging: indien ze verder desintegreert kan dat leiden tot krimp en een minder ontvankelijke omgeving voor potentieel gevaarlijke jihadisten die uit gevangenschap terugkeren in de samenleving. Aanhoudende overheidsdruk kan dit proces bevorderen.

Jihadistische hoofdstroom

Zoals vermeld in DTN52 kent de jihadistische beweging in Nederland een hoofdstroom, die bestaat uit meerdere netwerken die al vele jaren met elkaar verbonden zijn. Ook deze netwerken kennen overigens weinig hiërarchie en structuur. Samen zijn de leden van deze netwerken verantwoordelijk voor veel van de activiteiten die jihadisten in Nederland uitvoeren: propaganda maken en verspreiden,

dawah-activiteiten, geld inzamelen (veelal bedoeld voor gevangen jihadisten en uitreizigers) en sociale bezigheden. De hoofdstroom heeft een vrouwelijk pendant van enkele tientallen leden. Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat de vrouwen zich bezighouden met aanslagplanning, gaat er wel een indirecte dreiging van hen uit. Zij handhaven het jihadistisch gedachtegoed, steunen hun jihadistische echtgenoot of sporen hem aan en voeden hun kinderen op met het extremistische, gewelddadige gedachtegoed.

Verminderde manifestatie online jihadisme

De afgelopen periode lijkt zowel het aantal actieve openbare Nederlandstalige jihadistische Facebookpagina's als de mate van activiteit op deze pagina's en op Telegram te verminderen. Wegens het onverminderde belang van online propaganda voor de instandhouding van de jihadistische beweging en het potentiële bereik en de bruikbare functies van beide platforms, zullen jihadisten hierop actief blijven om hun boodschappen te verspreiden. Online jihadisme wordt wel ingeperkt, bijvoorbeeld door de handelingsbereidheid van Facebook en Telegram om op te treden tegen extremistische gebruikers. Ook overheidsoptreden is van invloed. Zo zijn afgelopen jaren meerdere (soms zeer jonge) personen gearresteerd op verdenking van verspreiding van terroristische propaganda en het beheren van jihadistische kanalen op sociale media. Als gevolg van de beperkingen op de gangbare sociale mediakanalen bouwen jihadisten redundantie in, zoals back-up-kanalen. Daarnaast verkennen ze andere chatapplicaties.

Inhoudelijk spelen de Nederlandse jihadisten online voornamelijk in op de actualiteit om hun achterban te voeden en ontwikkelingen te duiden. Zo houden ze zich bezig met vrouwen en kinderen in opvangkampen in Syrië, de arrestatie of vrijlating van islamitische geestelijken in Saoedi-Arabië, COVID-19, maatschappelijke ontwikkelingen en politieke kwesties zoals de Parlementaire Ondervragingscommissie naar Ongewenste Beïnvloeding uit onvrije landen (POCOB). Maar ook discussies over de legitimiteit van actieve participatie in een democratie, het verheerlijken van de jihadistische strijd en

de discussie over het concept *takfir* (verkettering) blijven een prominente rol spelen in het Nederlandstalige jihadistische online-discours.

Ideologisch conflict blijft spelen

Sinds enkele jaren woedt een felle theologische discussie onder jihadisten wereldwijd over het concept *takfir*. Dat geldt ook voor de jihadisten in Nederland. De strengste verketteraars worden wel volgelingen van de Saoedische geleerde Ahmed Umar al-Hazimi genoemd. Zij gaan sneller over tot verkettering van andere moslims dan andere jihadisten. In die zin zijn zij extremer dan jihadisten die georiënteerd zijn op ISIS. Dat wil echter niet zeggen dat er ten opzichte van ISIS-aanhangers een hogere geweldsdreiging van Hazimi-aanhangers uitgaat. Het aantal volgelingen van sheikh al-Hazimi in Nederland wordt geschat op enkele tientallen personen. De discussie zorgt voor verdeeldheid in de beweging en zorgt er ook voor dat groepen jihadisten, die het onderling niet eens zijn of elkaar zelfs verketteren, in sociale zin afstand tot elkaar nemen. Ook binnen de vrouwelijke jihadistische hoofdstroom wordt hevig gediscussieerd over de bandbreedte van verkettering binnen de islam. De discussie heeft geleid tot een duurzame netwerksplitsing langs ideologische lijnen, waarbij een pro-ISIS groep en een groep die op de Hazimi-lijn zit, is ontstaan.

Risico's op beïnvloeding door jihadistische en salafistische jongerenwerkers

Een van de terrorismeverdachten van de zogenaamde 'Arnhemse groep' (zie paragraaf 'Vervolging en detentie') werkte in de zomer van 2018 in Nederlandse jeugdinstellingen met kwetsbare jongeren. Ondanks het feit dat hem een VOG was geweigerd vanwege een veroordeling voor een poging tot uitreizen naar strijdgebied in Syrië, kon hij hier toch werken door identiteitsfraude te plegen. Daarnaast zijn er enkele jeugdwerkers die ook bekend staan om hun jihadistische of salafistische achtergrond. Het risico bestaat dat zij jongeren negatief beïnvloeden.

Vervolging en detentie

Er liepen in de afgelopen maanden diverse rechtszaken tegen personen verdacht van terroristische activiteiten, waaronder het voorbereiden van een aanslag. Een terugkeerder werd in juni veroordeeld tot vier jaar cel wegens deelname aan een terroristische organisatie en het plannen van een aanslag. In de grote strafzaak tegen de 'Arnhemse groep' heeft de rechter op 8 oktober zes mannen straffen van 10 tot 17 jaar opgelegd. De zes stonden terecht vanwege het voorbereiden van een meervoudige aanslag in Nederland met een autobom, Kalasjnikovs en handvuurwapens, handgranaten en bomvesten. Volgens het OM ging er een infiltratie-operatie van de politie vooraf aan hun arrestatie op 27 september 2018. Hoewel uit verschillende studies blijkt dat recidive in westerse landen niet veel voorkomt, kent de cel drie recidivisten, die eerder werden veroordeeld voor een poging tot uitreis.

Infiltratie was ook een onderzoekstactiek in een andere belangrijke zaak, die in november 2019 leidde tot de arrestatie van twee mannen in Zoetermeer op verdenking van het voorbereiden van een aanslag. De bekendmaking van de inzet van politie-infiltranten kan ervoor zorgen dat jihadisten nog wantrouwender worden ten opzichte van buitenstaanders. Het veiligheidsbewustzijn van de meeste jihadisten blijft hoog.

Er verblijven nog steeds enkele tientallen verdachte en veroordeelde jihadisten op een Terroristenafdeling (TA) in de gevangenissen in Vught en Rotterdam. Onder de jihadisten vindt nieuwe netwerkvorming en negatieve onderlinge beïnvloeding plaats. Deze netwerken hebben zowel tijdens als na detentie een reikwijdte buiten de TA. Door de hoge bezetting is het moeilijk voor de medewerkers van de inrichtingen zicht te krijgen op dergelijke processen en een goed differentiatiebeleid te voeren. Mede hierom is de capaciteit van de TA uitgebreid en is in de gevangenis in Zwolle een TA-eenheid ingericht specifiek voor vrouwen.

Nederlandse uitreizigers

De aantallen Nederlandse uitreizigers (zoals bijgehouden door de AIVD) zijn vrijwel onveranderd. Het totale aantal naar Syrië en Irak uitgereisde personen is circa 305. Hiervan zijn zo'n honderd personen gesneuveld, en zestig teruggekeerd – waarvan het merendeel in de beginfase van het conflict. In totaal bevinden zich nog zo'n honderdtwintig uitreizigers in Syrië en Irak. Hiervan zitten ongeveer veertig volwassenen in opvangkampen of detentie in Noordoost-Syrië. Ongeveer twintig uitreizigers bevinden zich in Turkije. Circa dertig personen zijn nog aangesloten bij jihadistische groeperingen in Noordwest-Syrië. Ook zijn er nog minstens 210 kinderen van tenminste een Nederlandse ouder in het gebied, waarvan 75 in de opvangkampen in Noordoost-Syrië.

Situatie Nederlandse uitreizigers in Syrië

De situatie in de opvangkampen waar de vrouwen en kinderen zich bevinden, is nog steeds erbarmelijk. Er is een tekort aan voedsel en (drink)water, de hygiëne is slecht en er is een gebrek aan medische zorg. Bovendien zijn de eerste besmettingen met COVID-19 vastgesteld in kamp al Hawl. In juni voerden de Koerdische autoriteiten inspecties uit in de buitenlandse sectie van het kamp al Hawl. Persoonsgegevens van daar verblijvende vrouwen werden geregistreerd en biometrische gegevens vastgelegd. Mogelijk hangen de inspecties samen met een verplaatsing van een gedeelte van de vrouwen en hun kinderen naar het beter beveiligde opvangkamp Roj. In de afgelopen maanden zijn meerdere vrouwen, al dan niet met hun kinderen, ontsnapt uit al Hawl en naar de Noord-Syrische regio Idlib gesmokkeld, waar verschillende oppositiepartijen (waaronder jihadistische) actief zijn. Door de relatieve rust in het gebied kunnen zij daar vrij ongestoord hun leven leiden. Het is de vraag of zij in die omstandigheden de wens koesteren naar Nederland terug te keren. De situatie in het gebied is echter veranderlijk (zie hoofdstuk 3).

Wat betreft de mannelijke gedetineerde uitreizigers zijn er weinig nieuwe ontwikkelingen. Circa vijftien mannen met een

Nederlandse link bevinden zich in detentie in Syrië. Er zijn enkele incidenten en ontsnappingspogingen in detentiefaciliteiten geweest, maar voor zover bekend zijn daar geen Nederlanders bij betrokken. Het is niet waarschijnlijk dat ISIS op dit moment de capaciteit heeft om door middel van een aanval een grote gevangenenuitbraak in Koerdisch gebied in Syrië te organiseren.

Vooralsnog is er weinig verandering in de opstelling van Europese landen aangaande het repatriëren van landgenoten uit opvang- en detentiecentra in Syrië en Irak. Enkele kinderen, vooral wezen, zijn in de afgelopen maanden teruggebracht; op 22 juni repatrieerde Frankrijk bijvoorbeeld tien kinderen. Door de negatieve ervaringen in de kampen zijn kinderen mogelijk kwetsbaar voor radicalisering en rekrutering. Het ziet er voorlopig niet naar uit dat westerse uitreizigers in de regio zelf voor de rechter worden gebracht. Verschillende Europese landen, waaronder Nederland, zijn in beginsel voorstander van berechting in Irak.

Dreiging van terugkeerders

In 2020 is een persoon via Turkije naar Nederland teruggekeerd uit Syrië. De inschatting met betrekking tot de dreiging van terugkeerders is niet veranderd: zoals vaker beschreven in het DTN gaat van terugkeerders een potentiële dreiging uit, vanwege factoren als het lange verblijf bij terroristische groepen, de strijdervaring, het meemaken en toepassen van excessief geweld en de langdurige onderdompeling in de gewelddadige jihadistische ideologie. Een potentiële dreiging gaat eveneens uit van vrouwelijke jihadisten en terugkeerders, hoewel de geweldsdreiging lager wordt ingeschat dan die van de mannelijke jihadisten en terugkeerders. Teruggekeerde vrouwen kunnen vanwege hun status en ervaring een prominente plaats innemen in de jihadistische beweging in Nederland. Bovendien zijn ze soms lang in het strijdgebied gebleven, waar ze zijn blootgesteld aan geweld en mogelijk wapentraining. Het is voorstelbaar dat ze een negatieve invloed kunnen uitoefenen op (de dreiging die uitgaat van) jihadistische vrouwen in Nederland.

Er zijn overigens ook risico's voor de (nationale) veiligheid indien Nederlandse uitreizigers in detentie of opvangkampen in Noordoost-Syrië blijven. Zij kunnen immers op termijn vrijkomen of ontsnappen, en zich aansluiten bij terroristische groepen. Het zicht op hun handelingen is dan mogelijk beperkt. Vrijgekomen uitreizigers zouden bovendien onder de radar kunnen terugkeren naar Nederland.

Het is echter ook goed mogelijk dat een deel van de terugkeerders gedesillusioneerd is in ISIS en zich afkeert van de jihadistische beweging. Volgens de AIVD bevindt een deel van de terugkeerders op vrije voeten zich op afstand van hun voormalig jihadistisch netwerk en hangt geen jihadistische ideologie meer aan. Van deze personen gaat waarschijnlijk een zeer beperkte of geen dreiging uit voor de nationale veiligheid. De Belgische veiligheidsdienst en de Britse regering zien een overeenkomstig beeld. Daarnaast zijn terugkeerders slechts in zeer geringe mate betrokken geweest bij jihadistische aanslagen in Europa in de afgelopen jaren.

Betrokkenheid bij uitreizigers vanuit Nederland

Nederlandse jihadisten blijven betrokken bij uitgereisde geestverwanten. Velen volgen het nieuws over de situatie in Syrië en de opvangkampen. Zo wordt via verschillende online initiatieven binnen salafistische en jihadistische netwerken blijvend aandacht gevraagd voor de situatie van vrouwen en kinderen in Syrisch-Koerdische kampen. Ook wordt geld ingezameld om hen bij te staan en eventuele ontsnapping uit opvangkampen te financieren. Deze inzamelingsacties beperken zich vooralsnog tot vrouwen en kinderen en niet tot (uitgereisde) mannelijke strijders. Het overmaken van geld naar uitreizigers is strafbaar.

Arrestaties terrorismefinanciering en overtreden sanctiewet

Eind juni heeft de FIOD Samir A. aangehouden, hij wordt verdacht van terrorismefinanciering en van overtreding van de sanctiewet. Het onderzoek is gestart naar aanleiding van

eerdere mediapublicaties, waarin onder meer werd gesteld dat A. probeert vrouwen en kinderen in IS-gebied te helpen. A. is sinds zijn betrokkenheid bij het Hofstadnetwerk een centraal figuur binnen de jihadistische beweging in Nederland. Eerder is een 32-jarige man aangehouden die wordt verdacht van overtreding van de sanctiewet, hawala-bankieren en witwassen. Het vermoeden is dat A. geld aanneemt van onder meer familieleden en bekenden van vrouwen die naar Syrië en Irak zijn gereisd om deel te nemen aan de gewelddadige jihad, van wie een aantal nu in kampen verblijft. Het geld zou vervolgens aan de vrouwen zijn verstuurd via hawala-bankieren. Het hawala-bankieren is vermoedelijk (door de andere verdachte)uitgevoerd zonder vergunning. Bankieren zonder vergunning is in Nederland in beginsel strafbaar gesteld.

Profiel van Nederland

Twee jaar na de Pakistaanse rellen rondom de Mohammed-cartoonwedstrijd die PVV-leider Wilders organiseerde, leidden een herpublicatie van Mohammed-cartoons door de redactie van Charlie Hebdo in Frankrijk en anti-islamacties in Scandinavië tot protesten in Pakistan. Tijdens de protesten bleek wederom dat ook Nederland in Pakistan nog steeds wordt vereenzelvigd met blasfemie. Dat doet ook al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland (AQAS), dat de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo heeft opgeëist. Vanwege de herpublicatie riep de groepering opnieuw op tot aanslagen tegen de redactieleden van het tijdschrift en tegen andere Europeanen die de islam zouden hebben beledigd, onder wie de PVV-leider.

Rechts-extremistische geweldsdreiging is voorstelbaar

Een rechts-terroristische aanslag komende vanuit gekende rechts-extremistische groepen, ligt in Nederland niet in lijn der verwachting, maar de mogelijkheid dat een Nederlandse eenling online radicaliseert is voorstelbaar. Deze voorstelbaarheid bestaat vooral doordat de rechts-terroristische aanslag in Christchurch van 15 maart 2019 in hetzelfde jaar leidde tot copycat-aanslagen in de VS, Duitsland en Noorwegen. Recent onderzoek laat evenwel zien dat 2019 in

vergelijking met andere jaren geen bijzonder gewelddadig jaar was in West-Europa, in termen van rechts-extremistisch geweld.

Anderhalf jaar na de aanslag in Christchurch lijkt de geweldsdreiging voor Nederland dan ook nog steeds beperkt, maar voorstelbaar te zijn. De gekende extreemrechtse en rechts-extremistische groepen blijven marginaal en gefragmenteerd en ontberen aansprekende leiders. Hooguit proberen ze aansluiting te vinden bij actuele maatschappelijke thema's en protesten (zie hoofdstuk 4). Online-ontwikkelingen staan hier echter los van. Aldaar geschiedt de communicatie verspreid en versnipperd over verschillende communicatiekanalen. Bovendien is er een geheel nieuwe generatie opgestaan, die met het internet en communicatie-apps is opgegroeid. Zij zullen niet snel lid worden van een in hun ogen ouderwetse groep, maar komen op kanalen als Telegram, Instagram en Discord in aanraking met rechts-extremistisch gedachtegoed. Juist de geringe aantrekkingskracht van gekende kleine rechts-extremistische groepjes kan ertoe leiden dat online radicaliserende Nederlandse personen onder de radar blijven. Dat kan bijdragen aan de genesis van een sociaal ecosysteem, waar de drempel om gewelddadige acties te bespreken laag is.

Verschillende Europese landen constateren dat neonazi's deelnemen aan paramilitaire trainingen in trainingskampen in Oost-Europa en Rusland. Deze kampen zouden worden georganiseerd door de neonazibeweging Russian Imperial Movement (RIM) – in de VS op 6 april 2020 aangemerkt als buitenlandse terroristische organisatie. Er zijn geen aanwijzingen dat Nederlanders hebben deelgenomen aan dergelijke trainingen.

3. Dreiging in en tegen het Westen

Meer jihadistische aanslagen, maar minder slachtoffers

In de eerste helft van dit jaar hebben jihadisten in het Westen meer aanslagen gepleegd dan in heel 2019, terwijl er minder (fatale) slachtoffers vielen. Het gaat om kleinschalige aanslagen in met name Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, de landen in Europa die in de afgelopen vijftien jaar het vaakst getroffen zijn door een jihadistische aanslag. Zo zijn op 20 juni in Reading zes mensen neergestoken, drie overleefden het niet. Dit aanslagbeeld is niet nieuw: sinds aanslagen in het Westen vooral gepleegd worden door eenlingen die zijn beïnvloed door propaganda van groeperingen als ISIS, maar niet aangestuurd, zijn ze eenvoudig van aard. Mede daardoor blijft het aantal slachtoffers relatief laag – er is zelfs sprake van een licht dalende trend: het totaal aantal slachtoffers is een derde lager en het aantal dodelijke slachtoffers is met ongeveer de helft verminderd. Bij zulke eenlingen kan extremistisch gedachtegoed gepaard gaan met psychosociale of psychiatrische problemen. Uit een rapport van Europol blijkt dat het beeld van een gefragmenteerde jihadistische beweging, met weinig leiders en aanjagers, vooral bezig met faciliterende activiteiten en in een staat van heroriëntatie na de val van het ISIS ‘kalifaat’, niet alleen geldt voor Nederland, maar opgaat voor heel Europa. Wel maken de voortgaande strijd in Syrië en Irak, status van ISIS en aanhoudende kracht van de jihadistische boodschap het aannemelijk dat westerse landen met dergelijke kleinschalige aanslagen geconfronteerd blijven worden.

Aanslagplannen veelal onderkend

Behalve aanslagen tonen ook arrestaties aan dat de jihadistische dreiging in Europa nog steeds aanwezig is. Terwijl de uitgevoerde aanslagen in het Westen kleinschalig zijn, onderkennen politie en veiligheidsdiensten nog altijd plannen voor het plegen van grootschaligere aanslagen. Daarbij zijn meestal meerdere verdachten betrokken, die met elkaar een cel vormen en gezamenlijk een daad voorbereiden. In juni meldde Europol dat er door aanhoudingen veertien jihadistische aanslagen waren voorkomen in 2019 (tegenover zestien in 2018 en elf in 2017). Een voorbeeld van zo’n

aanhouding die plaatsvond in de achterliggende DTN-periode, is die van vijf Tadzjieken die in Duitsland een aanslag voorbereidden. Deze groep beoogde het plegen van een aanslag op een Amerikaanse militaire basis in Duitsland en een Duitse islamcriticus. De cel zou in contact hebben gestaan met ISIS-leden in Syrië en Afghanistan; in elk geval één van hen zou de verdachten hebben aangemoedigd tot het plegen van aanslagen. In onder andere het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Frankrijk zijn in 2020 eveneens individuen en groepen gearresteerd die worden verdacht van het voorbereiden van een jihadistische aanslag. Daarnaast zijn in Europa mensen aangehouden die verdacht worden van het rekruteren in naam of ten gunste van ISIS.

Door de val van 'het kalifaat' van ISIS is de aanslagdreiging verminderd, maar niet verdwenen. Zowel het gegeven dat geslaagde jihadistische aanslagen sinds 2018 vrijwel altijd op kleinschalige wijze door eenlingen worden gepleegd als de arrestaties van verschillende eenlingen en groepen voordat ze kunnen toeslaan, duidt erop dat politie en veiligheidsdiensten in veel gevallen in staat zijn om aanslagplanning in een vroeg stadium te detecteren; vooral als die plannen meerdere personen en complexere methoden behelzen.

ISIS houdt ambitie om aanslagen te plegen in Europa

ISIS heeft nog steeds de ambitie om aanslagen te plegen in Europese landen. Daartoe probeert de groepering structuren en netwerken op te zetten, waarbij sympathisanten en aanhangers binnen Europa een rol kunnen spelen en in contact kunnen komen met ISIS-leden in Syrië. Mogelijk kunnen deze structuren en netwerken gebruik maken van de kennis en ervaring van al langer in Europa bestaande jihadistische netwerken. Op 31 augustus 2020 zijn drie jihadisten in Noord-Macedonië aangehouden. Zij maken deel uit van een aan ISIS gelieerde jihadistische cel en worden verdacht van het voorbereiden van een aanslag. Het betreft jihadisten die in het verleden zijn uitgereisd naar Syrië, waarna zij in Noord-Macedonië zijn veroordeeld en gevangen hebben gezeten. Van dergelijke gefrustreerde uitreizigers gaat een potentiële

aanslagdreiging uit. In het verleden waren jihadisten in de Balkanlanden en bijbehorende jihadistische netwerken met name gericht op de eigen regio. Het is voorstelbaar dat de mogelijke aanslagdreiging zich ook verplaatst naar andere delen van Europa. Daarvoor kunnen jihadisten op de Westelijke Balkan gebruik maken van diverse contacten in onder meer West-Europa.

Aanslagintentie al Qa'ida blijft, ook na dood leiders

De intentie van al Qa'ida om een aanslag te plegen in een westers land of tegen een westers doelwit elders heeft in de afgelopen DTN-periode niet tot geweldsincidenten geleid. Al Qa'ida publiceert regelmatig een Engelstalig online magazine waarmee de groepering wereldwijd jihadisten blijft aanspreken. Het tweede nummer verscheen in juni en was opvallend actueel – zo was het hoofdartikel gewijd aan maatschappelijke onrust in de VS. Doordat meerdere malen leiders zijn gedood zijn de externe aanslagcapaciteit en de regionale slagkracht van al Qa'ida in Syrië voor de korte termijn waarschijnlijk aangetast. In westelijke Sahellanden blijven de al Qa'ida geaffilieerde jihadisten van JNIM, die zich operationeel grotendeels richten op lokale belangen, de grootste dreiging vormen (zie hoofdstuk 3).

Dreiging extreemrechts terrorisme in Europa

De dreiging van extreemrechts terrorisme is in Europa over het algemeen laag. Wel blijft het internet, waar mensen zich vaak radicaler uitdrukken dan in de fysieke wereld, een belangrijke factor in de (grensoverschrijdende) verspreiding van radicale en gewelddadige ideologieën. Zo is de kleine neonazistische en accelerationistische onlinebeweging Feuerkrieg Division (FKD) op de terrorismelijst geplaatst in het Verenigd Koninkrijk. Dit was geen traditionele organisatie, maar een verzameling van individuen die, verspreid over meerdere landen, verbinding zoeken op het internet via fluïde verbanden met gemeenschappelijk fascistisch en neonazistisch gedachtengoed. Volgens de Britse Counter Terrorism Policing blijft de dreiging van rechts-terrorisme beperkt.

De rechtszaken tegen de verdachten van de meest aansprekende rechts-terroristische aanslagen in Nieuw-Zeeland, de VS en Duitsland van 2019 zijn inmiddels gestart of afgerond. Zo is de aanslagpleger van Christchurch, Brenton Tarrant, veroordeeld tot een levenslange celstraf, zonder kans op vervroegde vrijlating.

Invloed COVID-19 op terroristische dreiging

De mondiale uitbraak van COVID-19 heeft invloed op de terroristische dreiging. Zoals beschreven in DTN52 is de kans op aanslagen met een groot aantal slachtoffers op korte termijn afgenomen, doordat veel soft targets (evenementen, musea, kerken, stadions) zijn gesloten of slechts voor kleinere aantallen personen toegankelijk zijn. Ook hebben de overheidsmaatregelen die wereldwijd zijn genomen tegen COVID-19 en de afname van internationaal reisverkeer de bewegingsvrijheid van jihadisten (tijdelijk) belemmerd. Hierbij past echter de nuance dat grootschalige aanslagen sinds 2017 niet in Europa zijn voorgekomen. De kans op kleinschalige aanslagen met weinig fatale slachtoffers lijkt niet direct afgenomen door COVID-19. Eenlingen zouden vanuit een combinatie van extremistisch gedachtegoed, mogelijk psychosociale of psychische problemen en maatregelen in het kader van COVID-19 juist eerder tot een geweldsdaad kunnen overgaan.

Internationaal is vanuit verschillende hoeken opgeroepen de crisis te gebruiken voor terroristische doeleinden. Zo heeft onder meer ISIS haar sympathisanten meermalen opgeroepen om aanslagen te plegen omdat veiligheidsdiensten verzwakt zouden zijn en een aanslag juist nu extra hard kan aankomen. Vanuit rechts-terroristische hoek zijn voornamelijk in de VS oproepen gedaan om het virus te gebruiken als biologisch wapen. Ook zijn aldaar enkele aanslagen voorkomen die te relateren zijn aan COVID-19. De verdachten zouden, ingegeven door extreemrechtse denkbeelden vermengd met diverse complottheorieën, aanslagen hebben willen plegen. Dergelijke oproepen doen zich overigens zeer beperkt voor in Europa.

Op termijn lijken de negatieve sociaal-economische en politiek-maatschappelijke gevolgen van de pandemie belangrijker voor de dreigingsontwikkeling dan dergelijke oproepen. Onder druk van politisering en economische impact van de crisis kan de sociale cohesie worden bedreigd en ontstaat mogelijk meer ruimte voor extreme standpunten. Zo nemen nationalistische en xenofobe tendensen in westerse landen al jaren toe. Deze zullen zich waarschijnlijk doorzetten, evenals aanvallen op de liberale internationale rechtsorde en de nationale democratische rechtsstaat. Als gevolg van verslechterende omstandigheden kunnen personen vatbaarder zijn voor psychosociale en psychiatrische problemen, maar ook kwetsbaarder zijn voor radicalisering. Eveneens bestaat de kans dat (de dreiging met) extremistisch of terroristisch geweld vanuit anti-overheidssentiment toeneemt. In verschillende landen proberen groepen COVID-19 te gebruiken om bestaande maatschappelijke en politieke breuklijnen, lokale conflicten, falend overheidsoptreden en andere grieven te exploiteren.

4. Internationale ontwikkelingen

Aanhoudende ondergrondse strijd van ISIS in Syrië en Irak

Vergeleken met 2019 vertoonde ISIS in het voorjaar van 2020 een verhoogde activiteit in Syrië en Irak. De organisatie heeft echter niet de kracht van de hoogtijdagen van haar 'kalifaat'. Bij de opleving richt ISIS zich vooral op de machtspositie in Syrië en Irak. De opleving kwam voor weinigen als een verrassing. Enerzijds zijn de onderliggende factoren van haar eerdere succes niet weggenomen, zoals endemische corruptie, stelselmatige politieke uitsluiting van soennieten in de landen, wetteloosheid, structureel (overheids)geweld en sociaal-economische uitzichtloosheid. Dat biedt ISIS een ideale voedingsbodem om nieuwe rekruten te blijven werven.

Anderzijds maakt ISIS gebruik van het militaire vacuüm dat oppositionele strijdkrachten hebben laten ontstaan, bijvoorbeeld door de verdere terugtrekking van westerse militaire eenheden. Nadat ISIS militair verslagen was, lag afschaling in de rede. De anti-ISIS coalitie moest zich omvormen en gaan optreden tegen een meer ondergronds opererende vijand. De resterende Amerikaanse militaire eenheden richten zich meer op Iran en aan Iran gelieerde sjiitische milities, dan op de actieve bestrijding van ISIS. Zonder directe Amerikaanse militaire steun en inlichtingen is het Iraakse leger echter nauwelijks opgewassen tegen ISIS. Bovendien heeft de Iraakse staat door de lage olieprijs grote moeite haar (militaire) uitgaven te betalen. Voorts bemoeilijken maatregelen die zijn genomen tegen COVID-19 het Iraakse leger om grootschalige militaire offensieven te ondernemen; in een poging om besmettingen tegen te gaan is het Iraakse leger opgesplitst in kleinere eenheden. ISIS lijkt tot nu toe minder last te hebben van COVID-19: hun strijders leven al jaren veelal geïsoleerd en opereren in kleine eenheden.

Ook andere conflicten en gebrekkige samenwerking hinderen de partijen die tegen ISIS strijden. Zo reageren Koerdische delen van de SDF meer op Turkse militaire operaties in het noorden van Syrië dan op ISIS. In Irak hinderen politieke rivaliteiten militaire samenwerking tussen het formele Iraakse

leger en de hoofdzakelijk sjiitische Popular Mobilization Forces-milities. Gecoördineerde operaties komen slechts sporadisch voor. Mede doordat ook de samenwerking tussen het Iraakse leger en de peshmerga uit de Koerdische Autonome Regio matig verloopt, is ISIS in het afgelopen jaar juist in de betwiste art. 140 gebieden grenzend aan de regio actiever geworden. Behalve haar aanhoudende ondergrondse strijd in Syrië en Irak tracht ISIS de aanslagcapaciteit te versterken in zelfverklaarde 'verre provincies' als Afghanistan, delen van Oost-Azië en delen van Afrika, om het beeld van een mondiale en slagkrachtige organisatie te bestendigen.

Relatieve rust in Idlib

In Idlib, het laatste grote gebied in het noordwesten van Syrië dat onder controle staat van oppositiestrijders, is de situatie de laatste maanden grotendeels ongewijzigd gebleven. Operaties van het Syrische regime hebben het gebied van het jihadistische Hay'at Tahrir al-Sham (HTS), de sterkste jihadistische groepering in Idlib, begin dit jaar onder druk gezet en verkleind. Vanaf maart is er echter een bestand tussen Rusland, dat het Syrische regime steunt, en Turkije, dat steun geeft aan sommige Syrische strijdgroepen in deze regio. Sindsdien is de strijd geluwd, maar het is onzeker hoe lang dit bestand standhoudt. Indien de strijd tussen het regime en de oppositie weer oplaait, is het waarschijnlijk dat een deel van de Nederlandse mannelijke uitreizigers mee zal strijden en mogelijk als gevolg daarvan omkomt of in handen valt van het Syrische regime. Het is dan eveneens waarschijnlijk dat een deel van de Europese uitreizigers zal uitwijken naar Turkije, met het oog op terugkeer naar Europa. In aanloop naar, en zeker sinds de val van het ISIS-'kalifaat', gingen andere uitreizigers hen voor; de Syrisch-Turkse grens is nooit hermetisch gesloten geweest. In een dergelijk scenario is het mogelijk dat Nederlandse uitreizigers zich melden bij Nederlandse vertegenwoordigingen in Turkije.

De druk op al Qa'ida in Idlib is vanuit meerdere hoeken opgevoerd: opgerukte strijdkrachten van het Syrische regime en zijn bondgenoten, acties van andere jihadistische

groeperingen en Amerikaanse luchtaanvallen. Eind juni is de al langer oplopende spanning tussen de jihadistische strijdgroepen HTS en Tanzim Huras al-Din (THD) in Noordwest-Syrië uitgemond in een felle confrontatie die enkele dagen duurde. Directe aanleiding was het overlopen van een eerdere vertrouweling van HTS-leider al-Julani naar THD, maar een diepere oorzaak is de verschillende houding van beide strijdgroepen tegenover het door Turkije en Rusland afgesproken staakt-het-vuren. Het aan al Qa'ida gelieerde THD wijst dit af, terwijl HTS zich hieraan conformeert en – als sterkste strijdgroep – probeert ook andere te dwingen zich terughoudend op te stellen.

Tot slot is al Qa'ida-veteraan Khaled al-Arouri omgekomen bij een Amerikaanse drone-aanval op zijn auto in Noordwest-Syrië. Binnen de hogere gelederen van al Qa'ida- in Noordwest-Syrië zijn in het afgelopen jaar meerdere leidersfiguren omgekomen. Waarschijnlijk is met het wegvallen van deze personen de slagkracht van al Qa'ida in Noordwest-Syrië, en daarmee mogelijk ook de aanslagdreiging richting het Westen, beperkt.

Veranderingen Afghanistan in het voordeel van antiwesterse groepen

De veiligheidssituatie in Afghanistan verandert ten faveure van partijen met een antiwesterse doctrine. De Taliban hebben een akkoord gesloten met de VS en intensiveerden niet veel later hun geweldscampagne, die vooral gericht is tegen de Afghaanse autoriteiten met wie volgens de overeenkomst eveneens toenadering gezocht zou moeten worden. ISIS Khorasan, de Afghaanse 'provincie' van ISIS, pleegt sinds februari meer en meer aanslagen, ondanks tegenslagen als nieuwe arrestaties van kopstukken. Zowel de Taliban als het daaraan gelieerde Haqqani-netwerk hebben er belang bij dat het gezag van de Afghaanse overheid verder ondermijnd wordt. Datzelfde geldt voor ISIS Khorasan. Door deze gedeelde belangen ontstaan er soms opportunistische coalities tussen deze groeperingen, wat leidt tot aanslagen in Kabul en bijvoorbeeld de complexe bevrijdingsoperatie van ISIS- en

Taliban-gevangenen in Jalalabad op 4 augustus. De MIVD acht het waarschijnlijk dat het Haqqani-netwerk nauw betrokken is geweest bij deze door ISIS Khorasan geclaimde aanval, die leidde tot de ontsnapping van minstens honderd strijders van ISIS Khorasan en tientallen Taliban en Haqqani-strijders. Voor de Nederlandse belangen in de regio zijn de huidige ontwikkelingen niet direct dreigingsverhogend. Zorgelijk zijn ze wel, nu de VS en de coalitie zijn begonnen met troepen- en personeelsreductie, het aantal offensieve acties van de coalitie sterk is afgenomen en de Afghaanse defensie en politie blijvend onder druk staan door aanvallen van de Taliban.

West-Afrika als expansiegebied voor al Qa'ida en ISIS

De in DTN52 gesignaleerde opleving en verspreiding van jihadistisch geweld in de westelijke Sahellanden Mali, Burkina Faso en Niger zetten zich voort. Jama'at Nusrat al-Islam wal Muslimin (JNIM), een koepelorganisatie van al Qa'ida-getrouwe jihadistische groeperingen met een stevige voet in de Sahel, gaat door met het vergroten van haar bereik en blijft de grootste dreiging voor de regio vormen. Ook Islamic State in the Greater Sahara (ISGS), door ISIS gerekend tot zijn West-Afrikaanse 'provincie', probeert zijn invloed over een steeds groter gebied uit te breiden. Voor deze groeperingen is hun lokale en regionale agenda leidend; de mondiale jihadistische ideologieën van hun moederorganisaties zijn daarin minder aanwezig. Vijandigheid jegens het Westen uit zich tegen Frankrijk en zijn westerse bondgenoten, om hun militaire presentie en invloed in de regio te verdrijven. Militaire operaties slagen er tot nu toe niet in om de jihadistisch dreiging te beteugelen. Ook haar zuidwaartse expansie zet door. Een relatief grote aanslag op veiligheidstroepen in Ivoorkust op 11 juni 2020, de eerste grote aanslag in het land sinds 2016, is een serieuze aanwijzing voor het optreden van een spillover van het extremistisch geweld naar de West-Afrikaanse kustlanden. De aanslag wordt door lokale autoriteiten toegeschreven aan JNIM. De spillover verhoogt de dreiging tegen Westerse belangen en personen in West-Afrika. Nederlandse belangen in die regio zijn het meest aanwezig in de kustlanden.

Op 3 juni 2020 werd de emir van al Qa'ida in de Islamitische Maghreb (AQIM), de Algerijn Abdelmalek Droukdel, samen met enkele naaste medewerkers gedood door een Franse aanval. Droukdel maakte deel uit van het hogere leiderschap van al Qa'ida. Op regionaal niveau was hij als chef van de Noord-Afrikaanse afdeling van al Qa'ida sterk betrokken bij de strijd in de Sahel, waar AQIM zijn dochterorganisatie JNIM steunt. De impact van zijn uitschakeling op de dreiging zal beperkt zijn. Wel kan AQIM onder een nieuwe leider zonder de statuur van Droukdel invloed op zijn dochterorganisatie verliezen, en kan de lokale dynamiek bijgevolg meer de overhand krijgen.

In deze lokale dynamiek is eerder dit jaar de vreedzame co-existentie van JNIM en het kleinere ISGS omgeslagen in onderlinge, gewelddadige confrontaties in een strijd om dominantie. Deze confrontaties, alsook de in het voorjaar uitgesproken bereidheid van al Qa'ida's Sahelafdeling om met Malinese autoriteiten te onderhandelen, hebben de aandacht van mediapublicaties van kern-ISIS. Daarin verbindt de groepering deze gebeurtenissen met de geïntensiveerde militaire contraterrorisme-operaties tegen haar in de Sahel. In haar commentaren daarop refereert ze aan de Takuba Taakgroep, een multinationaal militair initiatief waaraan Nederland zich politiek en organisatorisch heeft verbonden – zonder overigens dat land te noemen. De situatie in de Sahel en West-Afrika lijkt inmiddels een integraal onderdeel te worden van het centrale ISIS-narratief.

Al Shabaab onverminderd actief

De activiteiten van al Shabaab in Somalië en Noordoost-Kenia zijn onveranderd hoog. De groepering verzet zich onder meer tegen de Amerikaanse en Keniaanse militaire inzet (in het kader van CT-operaties) in Somalië. Daarbij wordt in Puntland ook een felle strijd tegen ISIS Somalië gevoerd. Voor zover bekend heeft de groepering geen externe agenda richting Europa. Wel zijn enkele Nederlanders actief (geweest) bij al Shabaab. De groepering lijkt zich met haar activiteit – en met het vergroten van kennis van aanslagmiddelen – te willen

profileren als al Qa'ida-afdeling in Oost-Afrika. Zo heeft de nieuwe leider van al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland (AQAS), dat dicht bij het centrale leiderschap van al Qa'ida staat, al Shabaab gezegend voor haar 'gedurfde operaties'.

5. Extremisme, radicalisering en polarisatie

Rechts- en links-extremisme ten tijde van COVID-19

De uitbraak van COVID-19 en de genomen overheidsmaatregelen hebben niet geleid tot een verhoogde dreiging van rechts- en links-extremisme in Nederland. De maatregelen hebben logischerwijs gezorgd voor een tijdelijke stilstand van fysieke activiteiten bij activistische en extremistische bewegingen. Maar ook bij demonstraties tegen de maatregelen speelden links- en rechtsextremistische groeperingen een marginale rol. Dit bevestigt al de langer bestaande fragmentatie, persoonlijke animositeit, lage organisatiegraad en het gebrek aan leiderschap bij zowel extreemrechtse als –linkse groepen. Online koppelden groepen en personen aan beide kanten de ontwikkelingen rond COVID-19 aan hun eigen thema's, om hun gedachtegoed te propaganderen en om te bepleiten dat de crisis het falen van het huidige politieke systeem blootlegt. Dit doen ze bijvoorbeeld door de pandemie te koppelen aan immigratie, globalisering, wereldwijde ongelijkheid of het plaatsen van economische belangen boven mensenlevens. Ondanks de verwachting dat de beperkende maatregelen radicalisering in de hand zou kunnen werken, omdat mensen meer tijd online doorbrengen dan voorheen, was vanuit de gekende ideologieën in Nederland weinig online reuring te zien. Wel kan er door de langetermijngevolgen van COVID-19 mogelijk meer ruimte ontstaan voor radicale standpunten (zie hoofdstuk 2).

Evenals voor de uitbraak van COVID-19 is er een toename van personen die, mede gevoed door extreemrechtse ideeën, online dreigen met geweld. Hoewel de ernst en vooral de waarschijnlijkheid van de dreiging niet in alle gevallen heel groot lijkt, blijft dit een punt van aandacht. Het risico dat rechts-extremistische eenlingen of kleine groepen naar geweld grijpen wordt groter geacht dan in het verleden. Daarnaast hebben extreemrechtse groepen en individuen geprobeerd aan te haken op online circulerende complottheorieën of anti-lockdown-sentimenten, om de eigen agenda te dienen. Het is exemplarisch dat ze tijdens de anti-lockdown-demonstraties slechts beperkt aanwezig en niet richtinggevend waren, terwijl

juist andere groepen zich hebben laten zien (zie paragraaf ‘Polarisatie’).

Brandstichtingen bij telecommasten

Verschillende complottheorieën doen de ronde, waarvan degenen die een relatie suggereren tussen 5G-netwerken en COVID-19 daadwerkelijk tot extremistische incidenten hebben geleid in binnen- en buitenland. In Nederland is vanaf begin april 2020 bij dertig telecommasten brand gesticht en zijn zeven aanhoudingen verricht. Er lijkt geen verband te bestaan tussen de verschillende brandstichtingen, noch zijn er aanwijzingen van gedeelde organisatie, coördinatie, aansturing of zelfs een overkoepelende ideologische motivatie. Het plotselinge geweld lijkt grotendeels te zijn geïnstigeerd door de complottheorieën, maar er kan ook sprake zijn van copycats: individuen die zich laten inspireren door eerdere branden en de media-aandacht daarvoor. Mede door de ingrijpende veranderingen van dagelijkse patronen als gevolg van COVID-19 kunnen mensen als uitlaatklep of uit verveling grenzen opzoeken. De abrupte vermindering van brandstichtingen sinds begin mei lijken dergelijke drijfveren te bevestigen: de aanhoudingen en de aandacht in bijvoorbeeld Opsporing Verzocht kan mensen hebben afgeschrikt, terwijl ook de versoepeling van de overheidsmaatregelen mogelijk een rol heeft gespeeld.

Brandstichting uitzondering op dierenrechtenactivisme

Een brandstichting bij een eendenslachterij in Ermelo in de nacht van 28 mei is opgeëist door het Dierenbevrijdingsfront (DBF). Een gekende dierenrechtenextremist heeft zich bij de politie gemeld en heeft volgens zijn advocaat een volledige bekentenis afgelegd. De brandstichting is opvallend, omdat dergelijke acties uit de hoek van dierenrechtenextremisten al dertien jaar niet zijn voorgekomen. Toch lijkt er geen sprake te zijn van een trendbreuk. Terwijl de Nederlandse dierenrechtenbeweging zich geruime tijd voornamelijk uit in vreedzame demonstraties, manifesteert een handvol personen zich soms op meer vergaande wijze. Daarvan is de verdachte van de brandstichting de meest radicale uitzondering: hij staat

bekend als fulltime actievoerder die evenementen met dieren verstoord in binnen- en buitenland en sporadisch betrokken is bij dierenbevrijdingsacties. Het valt daarom niet te verwachten dat deze individuele oprisping aanzet tot een nieuwe golf van dierenrechtenextremisme in Nederland.

Polarisatie

In het DTN wordt over negatieve vormen van polarisatie geschreven omdat deze kunnen bijdragen aan maatschappelijke onrust en/of een voedingsbodem kunnen vormen voor radicaliseringsprocessen. Bij de hieronder beschreven onderwerpen vindt protest of gepolariseerd debat plaats dat leidt (of kan leiden) tot verharding, zowel in het digitale domein als in de fysieke wereld.

Verschillende gezichten achter anti-lockdown-demonstraties

Sinds de uitbraak van COVID-19 heeft maatschappelijk ongenoegen zich zowel online als offline verder gemanifesteerd, waarbij sociale media een faciliterende en mobiliserende rol spelen. Een deel van de verschillende groepen en individuen vindt elkaar in het afwijzen van de overheid of het overheidsbeleid. Dit gebeurt niet zozeer uit ideologische motieven, maar vanwege gevoelens van onrechtvaardigheid, groot onbehagen of een andere werkelijkheidsbeleving. Mensen die de overheid, wetenschap en traditionele media al langer wantrouwen kunnen hun denkbeelden bovendien bevestigd zien in complottheorieën, misinformatie en desinformatie; sinds de uitbraak van COVID-19 verspreiden complottheorieën zich sneller van de marges van het internet naar mainstreamkanalen.

Er is een (online) context ontstaan waarbinnen de drempel om tot extremistische gedragingen te komen wordt verlaagd. Deze context versterkt polarisatie en leidt in een enkel geval tot verharding, intimidatie of (oproepen tot) geweld (zie paragraaf ‘Brandstichtingen bij telecommasten’). Zo is begin juli een man aangehouden die zich beweegt binnen het online milieu van anti-overheid- dan wel complotdenkers. Hij is voorman van een online-groep met 12,500 volgers op Facebook, en actief in

verschillende Telegramgroepen. Zijn uitlatingen dienen in het licht te worden gezien van de maatregelen tegen COVID-19, aangezien de man sprak over ‘burgerarresten’ op volksvertegenwoordigers en RIVM-medewerkers. Wel bestaat er een grote discrepantie tussen digitale uitingen van ongenoegen en de omvang van protesten in de fysieke ruimte.

Offline komen verschillende groepen samen in anti-lockdown-protesten, die betreft omvang en ongeregeldheden geenszins in vergelijking staan met protesten in bijvoorbeeld Duitsland maar wel kunnen leiden tot (gewelddadige) verstoringen van de openbare orde. De demonstraties brengen deelnemers op de been vanuit een breed scala aan onderwerpen, zoals het wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen COVID-19, de in hun ogen ontwrichtende gevolgen van de maatregelen voor families, zzp-ers en ouderen en complotdenken. Soms werden de demonstraties misbruikt door met name een coalitie van normaliter rivaliserende voetbalhooligans, die gezamenlijk de gewelddadige confrontatie met politie zochten – deze coalitie demonstreerde overigens ook bij standbeelden als reactie op antiracismedemonstraties in Nederland. Behalve de relatief brede, gemêleerde activistische bovenlaag bestaat er een radicale onderstroom met extremistische gedragingen, zoals het belagen van politici en journalisten, het intimideren van politiemensen of de online publicatie van doxing-lijsten vanuit online anti-overheidsinitiatieven met daarop persoonsgegevens van politie en politici.

Diverse groepen boze burgers zoeken ook aansluiting bij bijvoorbeeld de aanhoudende boerenprotesten. In tegenstelling tot de grootschalige boerenprotesten vorig jaar wordt het boerenprotest meer kleinschalig en grimmig. Bij een gedeelte van de boeren is sprake van een zekere verharding, bijvoorbeeld door het uiten van dreigementen richting politici, journalisten en andersdenkende medeboeren. Aansluiting van verschillende groepen met verschillende grieven, verbonden door anti-overheidsdenken, kan verharding in de hand werken. Zo doneert de ultraconservatieve uitgeverij De Blauwe Tijger,

een doorgeefluik van anti-overheidspropaganda, nepnieuws en complottheorieën, geld aan een boerenactiegroep.

Scherpe randen bij antiracismedemonstraties

Sinds de dood van George Floyd door buitensporig politieoptreden in Minneapolis op 25 mei jongstleden, heeft de VS te maken gehad met grootschalige en wijdverspreide demonstraties. Ook in Nederland zijn onder de nieuwe noemer 'Black Lives Matter NL' demonstraties georganiseerd door een coalitie van langer bestaande actiegroepen tegen racisme en discriminatie. De demonstraties stelden onderwerpen als institutioneel racisme, politiegeweld, het koloniale verleden, slavernij, Zwarte Piet en discriminatie in brede zin aan de kaak. In tegenstelling tot andere landen waren de Nederlandse antiracismedemonstraties vreedzaam. Ze gingen niet gepaard met plunderingen, brandstichtingen of het omvertrekken van standbeelden.

Daarnaast wordt in maatschappij, media en politiek intens gediscussieerd over deze onderwerpen. Dit debat kent aan verschillende kanten scherpe randen, waarbij geëmotioneerde en polariserende tendensen uit de VS worden geprojecteerd op Nederland. Zo vertonen enkele individuen en kleine identitaire groepjes tekenen van verharding. Dit uit zich bijvoorbeeld in de uitsluiting van andersdenkenden van debat en de bekladding van standbeelden die in hun ogen – als symbolen van racisme en kolonialisme – verwijderd moeten worden uit het straatbeeld, maar ook in intimidatie en het openlijk en heimelijk bedreigen van tegenstanders en politie. Online delen actievoerders videofragmenten van (eerdere) aanhoudingen van zwarte mensen en discriminerende uitspraken van politieagenten in Nederland. Soms leidt dit tot bedreigingen jegens politie. Dit wordt voornamelijk beantwoord door voetbalhooligans en enkele gekende extreemrechtse groepjes die zich achter diverse standbeelden scharen, bijvoorbeeld door bekladdingen en (online) scheldpartijen en bedreigingen. Evenals tijdens lokale protesten tegen AZC's in 2015 en rond de anti-lockdown-demonstraties proberen extreemrechtse groepjes op weinig succesvolle wijze mee te liften op actuele

maatschappelijke thema's, om zo een achterban aan zich te binden. Aan de andere kant sluiten gekende extreemlinkse groepen aan bij de demonstraties of helpen ze organiseren, maar ook hun presentie is beperkt.

Wanneer bepaalde groeperingen, redenerend vanuit de eigen identiteit (ras, geaardheid, geslacht, geloof, etc.) gefrustreerd raken door gebrek aan gehoor en het gevoel van achtergesteld te worden, kan identitair extremisme ontstaan. De AIVD doet hier sinds 2019 onderzoek naar en ziet een trend van "antiracismegroepen die vanuit hun eigen identiteit ageren tegen in hun ogen koloniale en racistische elementen in de Nederlandse samenleving". Daarbij kan radicalisering plaatsvinden. Identitair extremisme kan getriggerd worden door een verdieping van de polarisatie en door binnen- en buitenlandse gebeurtenissen.

Ontwikkelingen als de antiracisme- en anti-lockdown-demonstraties, het voeren van discussies op identitaire gronden, de sociaal-economische gevolgen van COVID-19 en de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 kunnen processen van polarisatie en mogelijke radicalisering versnellen.

Turkse Grijze Wolven in Nederland

De Grijze Wolven (ook bekend als bijvoorbeeld Bozkurtlar of Ülkücü) is een ultranationalistische, extreemrechtse Turkse beweging die herkend kan worden aan specifieke gebaren en symbolen. De beweging manifesteert zich ook in Nederland. Inmiddels hebben diverse gemeenten subsidies stopgezet aan de aan Grijze Wolven gerelateerde Turkse Federatie Nederland (Hollanda Türk Federasyon, TFN). Elders in Europa zorgt de beweging recentelijk voor spanningen. In Nederland is het aantal geweldsincidenten in de afgelopen jaren weliswaar afgenomen, maar duikt het symbool van de Grijze Wolven wel weer geregelder op. Ook kwam het in de afgelopen jaren soms tot confrontaties tussen actievoerders die zich afficheren als Grijze Wolven en critici van de Turkse overheid of Koerden, bijvoorbeeld in de vorm van tegendemonstraties en (online)

bedreigingen. Een en ander kan leiden tot spanningen tussen Turks-Nederlandse bevolkingsgroepen onderling en tot polarisatie in de samenleving.

Salafisme

Bestaande ontwikkelingen op het gebied van salafisme hebben zich voortgezet, waarbij politiek-salafistische aanjagers onverdraagzaam, anti-integratief en antidemocratisch gedachtegoed verspreiden. Ze ontplooien missionaire en media-activiteiten en organiseren inzamelingsacties voor de bouw of renovatie van moskeeën in Nederland of uit solidariteit met moslims in het buitenland. Daarnaast breiden een aantal politiek-salafistische aanjagers hun organisatorische web uit, bijvoorbeeld middels de oprichting van de Stichting Muslim Rights Watch Nederland (MRWN) als 'waakhond van de islamitische gemeenschap' tegen ervaren onrecht van beleid. Zo wil men juridische stappen nemen tegen vermeende discriminatie en haatzaaien in de media en politiek.

Verder trachten politiek-salafistische aanjagers hun politieke slagkracht te versterken door hun achterban te voeden en te mobiliseren. Zowel voor individuele zaken, zoals solidariteit met de imam van Haagse as-Soennah moskee of de ontslagen directeur van het Cornelius Haga Lyceum, als voor politieke vraagstukken, zoals het rapport van de POCOB. Enkele politiek-salafistische aanjagers vinden dat er met twee maten gemeten wordt, omdat geld afkomstig van het Vaticaan of Israël volgens hen niet wordt geproblematiseerd maar geld uit Golfstaten bestemd voor islamitische instellingen wel problematisch zou zijn. In hun ogen bevatten de bevindingen van de POCOB onterecht verregaande beperkingen voor de vrijheid van godsdienst voor moslims. Andere politiek-salafistische aanjagers reageren op internationale ontwikkelingen omtrent de moslimgemeenschap. Zij nemen bijvoorbeeld stelling tegen de nieuwe, 'gematigde' religieuze koers van Saoedi-Arabië en de normalisering van verhoudingen tussen de Verenigde Arabische Emiraten en Israël, en veroordelen de Arabische machthebbers.

(Mogelijke) impact ‘gematigde islam’ uit Saoedi-Arabië in Nederland

In Saoedi-Arabië zijn religieuze veranderingen gaande die op termijn implicaties kunnen hebben voor de Nederlandse moslimgemeenschappen, vanuit het opzicht van ongewenste ideologische en politieke beïnvloeding en financiering. Het gaat om veranderingen in het religieus discours, religieuze instituties en internationale netwerken van de Saoedische islam. In de eerste plaats verspreidt de Saoedische overheid in eigen land sinds kort een ‘gematigde islam’, met nadruk op veranderingen in het maatschappelijk leven en op een geloof als individuele beleving in plaats van collectieve zaak. In de preken die het Ministerie van Religieuze Zaken uitreikt aan imams wordt het accent gelegd op persoonlijke ethiek, deugden en levenswijze. De preken gaan minder in op klassieke salafistisch-theologische thema’s en hoewel er niet direct of openlijk wordt getornd aan het salafisme, verandert de plaats van het geloof in de samenleving. Hiermee zou Saoedi-Arabië (associaties met) extremisme en politisering van het geloof willen voorkomen. Het salafistische narratief over solidariteit tussen moslims en de opbouw van een wereldwijde moslimgeloofsgemeenschap maakt ruimte voor een nieuw nationalistisch, patriottisch narratief.

De verandering in religieuze instituties en netwerken is bijvoorbeeld te zien bij de door Saoedi’s gedomineerde World Muslim League (WML). De WML neemt buiten het land veel initiatieven voor interreligieuze dialoog richting bijvoorbeeld het Vaticaan, joodse gemeenschappen en andere geloofsrichtingen. Opvallend is de visie van de secretaris-generaal van de WML op de Holocaust: hij vindt het de verantwoordelijkheid van moslims wereldwijd om over de Holocaust te leren. Ook aangaande de positie van moslims in westerse landen, op het gebied van tolerantie, ethiek, de positie van de moslimvrouw en de verzoening van islam met moderniteit, heeft de WML haar standpunten op het eerste gezicht ingrijpend herijkt. De WML zou moslims in het westen willen zien als westerse staatsburgers die deelnemen aan de ontwikkeling van de landen en samenlevingen waarin zij leven.

De interne en externe accentverlegging in de Saoedische staatislam en de toenemende oriëntatie op het Westen van de machtshebbers aldaar, leidt bij politiek-salafisten in Nederland reeds tot felle kritiek op het Saoedisch Koningshuis. Daarbij profileren zij zich als voorstanders van de islamitische koers van de Turkse president Erdoğan, bijvoorbeeld in verband met de herbestemming van de Hagia Sophia in Istanbul van museum tot moskee. Vanuit deze accentverlegging spreekt het voor zich dat Saoedi-Arabië zich heroriënteert op haar salafistische clientèle en de financiering daarvan in landen als Nederland. De machthebbers in Saoedi-Arabië (en in de Golfstaten en Qatar, die eveneens politieke islam financieren) hebben immers gezag over organisaties voor zendings- en charitatief werk, die een belangrijke rol vervullen in hun buitenlandbeleid en religieuze diplomatie. Met de geëntameerde veranderingen zou Saoedi-Arabië – althans richting het Westen – een zakelijke, pragmatische benadering verkiezen. Dit neemt niet weg dat Saoedische zendingsactiviteiten in andere delen van de wereld zullen voortduren, waarbij het onwaarschijnlijk is dat ook daar sprake is van een koerswijziging.

Over het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Nederland werkt met een systeem van dreigingsniveaus die aangeven hoe groot de kans is op een terroristische aanslag. De NCTV publiceert hiertoe driemaal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een globale analyse van de nationale en internationale terroristische dreiging tegen Nederland. Het DTN is gebaseerd op informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de politie, openbronneninformatie, informatie van buitenlandse partners en analyses van ambassadepersoneel.

Uitgave
Nationaal Coordinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Turfmarkt 147, 2511 DP Den Haag
070 751 5050

www.nctv.nl
info@nctv.minjenv.nl
@nctv_nl

Oktober 2020